

Україна і СВІТ

вступ до історії
та громадянської
освіти

Марина КАФТАН, Ірина КОСТЮК, Ксенія НОВІКОВА

УКРАЇНА І СВІТ: вступ до історії та громадянської освіти

Навчальні матеріали для пілотування
у 6 класах експериментальних закладів
загальної середньої освіти

Урок 14

Київ · Світич · 2022

Тема 3

Історичний час як основа розуміння минулого

§ 14. Вивчення минулого як занурення в час

Як пов’язані час і минуле?

Після ознайомлення з матеріалами параграфа й виконання завдань ти зможеш:

- *вказувати різницю між одиницями вимірювання історичного часу та співвідносити їх;*
- *послідовно розповідати про історичні події;*
- *формулювати запитання про історичний час, вимірювання часу;*
- *записувати дати арабськими та римськими цифрами;*
- *наводити приклади причин і наслідків подій.*

1. Поняття часу

Невідомо, коли саме люди усвідомили існування часу. Його не можна торкнутися, побачити або почути. Ми можемо спостерігати лише за наслідками його перебігу.

Що ближча подія до сьогоднішнього дня, то зрозуміліша вона, більше деталей про неї відомо. Чим далі подія знаходиться в часі, тим розмитіша вона. Ти ніби дивишся в озеро і чітко бачиш те, що плаває на поверхні, але що глибше, то каламутніше.

Насправді ж ситуація з усвідомленням часу ще складніша, бо ми постійно віддаляємося від свого минулого. Уяви, що ти їдеш в автомобілі та озираєшся через заднє вікно. Ти добре бачиш усе, що поблизу. Але автомобіль рухається, картинка постійно змінюється. Щойно побачене віддаляється, губиться серед інших вражень, відходить у минуле. Здається, що давні події ніби спресовані, перемішані між собою.

Спитай батьків, на яких відомостях вони завершили в школі вивчення історії. Можливо, на здобутті незалежності України чи на перших роках нового тисячоліття. Відтоді у світі й у нашій державі сталося чимало важливих подій, деякі з них — уже за твого життя. Наприклад, всесвітня пандемія COVID-19, що змусила пів світу сидіти по домівках. Здається, недуга охоплювала багато країн зовсім нещодавно, а все ж це історична подія.

1. Пригадай, які обмеження діяли в Україні та світі через коронавірус. Чи доводилося тобі носити маску в транспорті та крамницях? Чому носіння маски й щеплення почали називати соціально відповідальною поведінкою?

Твої батьки можуть детально описати далекі для тебе події, наприклад Революцію гідності. Бабуся чи дідусь розкажуть про розпад Радянського Союзу. Хтось зі старших родичів може навіть пригадати запуск першого штучного супутника Землі або перший політ людини в космос. А для тебе це сива давнина, навіть для твоїх батьків це вже далеке минуле.

2. Зазираючи в минуле, різні народи уявляли, що в давнину була “Золота доба” — ідеальний час, коли всім дуже добре жилося. Люди відчували, що, ідучи в майбутнє, лишають позаду щось дуже важливе, чого неможливо вже пригадати. Подивися на зображення (**джерела 1, 2**). Що в них спільного? Чим вони відрізняються?

Джерело 1. П'єтро да Кортоні. “Золотий вік”. 1641–1646 рр.

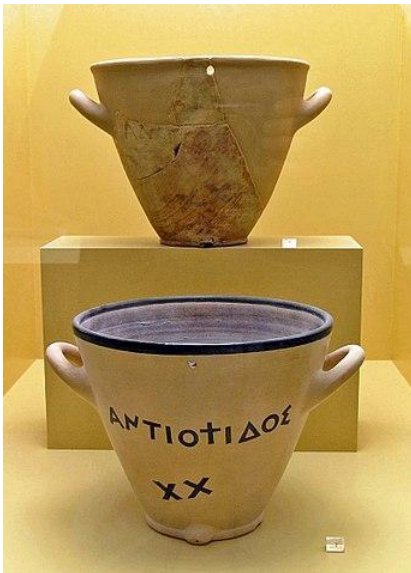

Джерело 2. Автор невідомий. Так в Індії уявляли “Золотий вік” (Сатья юга)

2. Історія вимірювання часу

Людство доволі давно вимірює час. Спочатку просто спостерігали за змінами пір року, дня і ночі, за рухом небесних тіл. Приблизно чотири тисячі років тому винайшли водяний годинник (клепсидру), а незабаром і сонячний.

3. Яким годинником ти вмієш користуватися: зі стрілками, пісочним, сонячним? Котрий із годинників (**джерела 3, 4**) допоможе вчасно завершити виконання домашніх завдань? Чи зможе якийсь із них розбудити тебе вранці?

Джерело 3. Клепсидра, що відміряє дві години (за цей час уся вода з неї витікає). Оригінал 5 ст. і копія. Музей давньої агори, Греція

Джерело 4. Давньоєгипетський сонячний годинник. Державний музей, Нідерланди

З точністю до хвилини, як ми звикли, час вимірюють лише півтора століття, хоча перші годинники з'явилися ще в стародавньому Єгипті. Раніше люди прокидалися на світанку, обідали опівдні, коли сонце стояло угорі посеред неба, спати лягали, коли темніло. Усе змінила промислова революція. У містах з'явилися фабрики й заводи. Їхні працівники мусили приходити на роботу в чітко визначений час і не могли піти додому просто тому, що надворі вже темно.

4. Прочитай, що розповідає дослідниця Ванесса Огл про історію вимірювання часу в США. Як ти гадаєш, які були недоліки такої системи?

До 1880-х років на залізниці в Сполучених Штатах діяло 75 часових поясів. У деяких транспортних вузлах, як-от в Чикаго, діяло 3 різних пояси, в Канзас-Сіті — 5, в Сент-Луїсі — 6. Тобто люди перед тим, як їхати на вокзал, мусли спочатку перевірити, яким часом користуються на потрібному їм маршруті, а потім — розрахувати різницю з місцевим часом.

Поступово люди домовилися про використання єдиної системи відліку часу: земну кулю поділили на 24 зони. Наприклад, коли в Києві полудень, у Варшаві — 11 година ранку, а в Токіо — 18 година.

3. Час в історії

Коли мова йде про новітню історію, ми нерідко можемо вказати час події з точністю до хвилини. Наприклад, аварія на Чорнобильській атомній електростанції сталася 26 квітня 1986 року о 1 годині 23 хвилини.

Для давніших подій використовують інакший вимір: говорять про дні, роки та століття. Наприклад, хрещення Русі відбулося у 988 році, а козацькі повстання — у 16–17 століттях. Іноді точну дату не вказують, бо вона не відома. Або її не зазначають просто для зручності, щоб не відволікати від основної розповіді.

Приблизні дати треба використовувати обережно. Наприклад, монгольська навала тривала з 13 по 15 століття. Під владу імперії, створеної Чингісханом, потрапили землі від Китаю до Європи, серед них і володіння руських князів. Але це не означає, що упродовж трьох століть наші землі перебували під владою загарбників. По-перше, монголи завоювали причорноморські степи вже після смерті Чингісхана. По-друге, частина руських земель хоч і потрапила в залежність від Золотої Орди, але ніколи не мала монгольських правителів. Нападники зруйнували Київ і Чернігів, але не змогли підкорити Галицьке князівство. А вже за 20 років їх витіснили з більшості руських земель, що входять до сучасної України. На півночі та сході, на територіях теперішньої Росії, монголи протрималися довше, тому саме звідти походить ідея “трьохсотлітнього монгольського ярма”.

Мабуть, ти вже помітив / помітила, що часто століття позначають не звичними нам арабськими цифрами, а римськими буквами. Це данина традиції. Історики зазвичай її дотримуються. Тож далі в підручнику ми позначатимемо століття також римськими буквами.

5. Розглянь у **таблиці 1**, як позначають цифри римськими буквами. За допомогою таблиці запиши числа 12, 31, 54, 523, 1551.

Таблиця 1. Співвідношення позначень арабських цифр та римських

Арабські цифри	Римські цифри	Арабські цифри	Римські цифри	Арабські цифри	Римські цифри
1	I	11	XI	101	CI
2	II	20	XX	200	CC
3	III	30	XXX	300	CCC
4	IV	40	XL (50 - 10)	400	CD
5	V	50	L	500	D
6	VI	60	LX (50 + 10)	600	DC
7	VII	70	LXX	700	DCC
8	VIII	80	LXXX	800	DCCC
9	IX	90	XC (100 - 10)	900	CM
10	X	100	C	1000	M

За допомогою дат історики не лише вказують, коли саме відбулися певні події, а й відтворюють їхню послідовність. Те, що відбувалося раніше, не завжди стає безпосередньою причиною майбутніх подій, але часто на них впливає. Наприклад, розбрат серед руських князів не викликав прихід монголів, але полегшив їхній напад.

6. Прочитай перелік ключових подій монгольської навали на Європу. Чи могли б вони статися в іншому порядку? Спробуй переставити деякі події місцями та розповісти нову історію.

-
-
-
- 1227 р. — помирає засновник Монгольської імперії Чингісхан.
 - 1237 р. — онук Чингісхана хан Батий нападає на Русь.
 - 1240 р. — монголи руйнують Київ.
 - 1241 р. — монголи просуваються на території сучасних Польщі, Молдови, Угорщини, Болгарії, Хорватії, Австрії, Німеччини.
 - 1241 р. — помирає Великий хан Угедей.
 - 1242 р. — Батий повертається до Монголії, щоб заявити права на престол.

Руські землі ще довго відчували наслідки монгольської навали. Північні князівства потрапили під культурний та політичний вплив загарбників. Зруйнований Київ перетворився на провінційне місто, йому знадобилося майже 500 років, щоб відновити своє населення. Західні князівства, шукаючи захисту від нападників, посилили зв'язки з європейськими сусідами.

Підсумкові запитання і завдання:

1. Що таке Золота доба? Якою її уявляли різні народи?

2. У 1853 році львівські фармацевти Йоган Зех та Ігнацій Лукасевич винайшли газову лампу. Підрахуй, скільки років тому це сталося. У якому столітті відбулася ця подія?

3. У VII ст. до н. е. греки побудували місто Ольвію на місці давнього скіфського поселення в дельті Дніпра. Скільки століть минуло відтоді?
